

Lelki énekek

Nem is oly rég, kislétszámú szabadegyházi gyülekezetekben gyakran előfordult, hogy az istentisztelet vezetője megkérdezte, kinek van „kedves lelki éneke”, s akkor azt énekelték el. Lehetett az a forgalomból kivont, régi énekeskönyvekből, kézzel sokszorosított vagy szájhagyományos készletből, ritkábban a lassan megszokott, színvonalasabb anyagból. Mindenesetre a kifejezés sajátos jelentése ez volt: „valaki lelkének kedves ének”.

Hogy mire gondolt Szent Pál —vagyis, mit sugallt neki a Szentlélek—, mikor két levelében is buzdított, hogy „zsoltárokból, himnuszokból és lelki énekekből” szóljunk egymást közt, értelmezők sokasága kísérte megfejténi. Ma —valószínűleg helyesen— leginkább azonos vagy rokon értelmű szavaknak véljük a zsoltárokat, himnuszokat és lelki énekeket, de sok évszázadon át szívesen tettek köztük megkülönböztetést, voltak, akik egyenesen műfaji kategóriáknak tekintették őket.

Bárhogy is van, eleinte a keleti és a nyugati kereszténység a gyakorlatban látszott eldönteni a kérdést. A latin Nyugat a vallásos-liturgikus költészet IV. századi kivirágzását követően is alapvetően a zsoltárokat vette a saját, és adta a mások szájába. Bár Ágoston mintha terminusként használná Szent Ambrus új műfajára a „hymnus” s az „ének” szavakat —de bizonyosan gondolt a páli igehelyekre is—, Benedek, aki először ad polgárjogot a metrumokat–strófákat kívánó latin ízlés által is elfogadott verseknek, mégiscsak szerzőjük nevével nevezi meg a műfajt: ambrosianum. Jött aztán sok ezer himnusz meg trópus meg szekvencia, aztán kanciók, korálok, rímes zsoltárok, gyülekezeti és nép-énekek — nem is kevés köztük igazán lelki, de a nagyobb tömeg legföljebb „valakinek kedves lelki ének”, el egészen a XX. század említésre se méltó, száználmas fűzfapoéziséig. Vagy ami még annál is rosszabb. A megújulások —a nem bibliai versekkel szemben, de még a strófás-rímes műfajoké is— leginkább a zsoltárokhoz való visszatérésre hivatkoztak-hivatkoznak.

Nem így a keleti kereszténység: nem mintha nem becsülnék meg az Írás közvetlen szavait —sőt, a gyanakvással kezelt, nesztoriánusoknak csúfolt asszírok máig megható buzgósággal zsoltároznak—, de istentiszteletük jelentős része Biblia utáni, költött, verses szöveg. Aki persze a lelki poézist Oh!-okkal és Ah!-okkal téveszti össze, az olvasson buzgón Szír Szent Efrémet, Krétai Szent Andrást, mondja végig az Akathisztoszt, vagy akár csak a „kisformákat”: akár csak egy-egy tropárt...! Sűrített Biblia, tipológiai szentírásmagyarázat, és akárhányszor színtiszta dogmatika, amit a bizánci meg a szír, asszír, örmény, kopt, etióp hívő énekel. Eszükbe se jutott, és éppen ezért ma sem jut eszükbe újítani, nem is kell „visszatérniük” — ott vannak a forrásnál.

Kár, hogy kell, de ha már kell, lehet is ízlésekről vitatkozni. Módszer is van a lelki és a „lelki” megkülönböztetésére. A leghatékonyabb próba: a szöveg kibírja-e a komoly teológiai vagy irodalomtudományos elemzést? Bizony, nem is mindig olyan egyértelmű, hogy „aki énekel, kétszeresen imádkozik”.